

не забезпечення економічної безпеки на підприємстві, зростає ймовірність подальшого життєвого циклу підприємства, адже лише за рахунок чіткої організованої системи економічної безпеки підприємство зможе активно змагатися у конкурентній боротьбі за своє місце на ринку.

Список використаних джерел

1. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К: Лібра, 2003. – 280 с. – ISBN 966-7035-52-5.
2. Василенко А.В. Менеджмент устойчивого развития предприятия: Монография. – К.: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.

3. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

4. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

5. Берлач А.І. Безпека бізнесу: Навч. посіб. – К.: Університет «Україна», 2007. – 280 с.

6. Кірієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: Автореф. дис. к.е.н.: 08.06.01 / Київський національний економічний університет. – Київ, 2000. – 219 с.

7. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52–56.

УДК 553.04.061

А.В. БОДЮК,
к.е.н., п.н.с., НДІ фінансового права

Теоретичні особливості надро-розвідувального виробництва

Розробляються теоретичні положення надро-розвідувального виробництва. Проаналізовано економічні і технологічні особливості створення надрових ресурсів і їх вилучення з природного середовища.

Поділено на види виробничі процеси з пошуку і розвідки в природному середовищі автогенезних ресурсів. Запропоновано обліковувати види затрат на організоване надро-розвідувальне виробництво.

Ключові слова: потреби, суспільне виробництво, надра, ресурси, надрокористування, процесори, витрати.

Разрабатываются теоретические положения надро-разведочного производства. Проанализированы экономические и технологические особенности создания ресурсов недр и их изъятия из природной среды.

Разделены на виды производственные процессы по поиску и разведке в природной среде автогенезных ресурсов. Предложено учитывать виды затрат на организованное надро-разведывательное производство.

Ключевые слова: потребности, общественное производство, недра, ресурсы, недропользование, процессоры, расходы.

Developed theoretical positions subsoil exploration production. Analyzed the economic and technological features of a nadrovy resources and their removal from their natural environment.

Divided into types of production processes for prospecting and exploration environment avtogeneznih resources. Proposed account types of costs on organized subsoil intelligence production.

Keywords: needs, social production, mineral resources, resources, subsoil, processors, costs.

Постановка проблеми. У природі відповідно до її законів здійснюються самородні процеси створення ресурсів, зокрема надрових. У таких процесах людина участі не брала і не приймає. Мінеральні корисні копалини органічного і неорганічного походження створювалися протягом усього історичного періоду існування землі в результаті екзогенних, ендегенних процесів.

Таким чином, має місце створення певних благ для людей без їх рукотворної участі. Ці блага, безумовно, необхідно довести до споживача, тому потребуються певні різновидові затрати на переміщення корисних копалин в просторі і часі, багаточисельну їх обробку у процесі виготовлення продукції, придатної для виробничого чи побутового споживання.

Отже, можна розглядати як наскрізний, поєднаний у ланцюг, багатаетапний процес створення певних матеріальних благ для задоволення певних потреб суспільства. Цей процес включає, зокрема, пошуково-розвідувальні дослідження і роботи, надрокористування, переробку корисних копалин, комерційні процеси й т. ін. Але цей процес у цілому, на наш погляд, науковцями не досліджений. Не розглядається він і з позицій, що, за Конституцією України, природні ресурси, в тому числі надрові, є власністю народу України.

За умов соціалістичної планової економіки, народної власності на засоби виробництва, наприклад, геологорозвідувальні роботи, як пише М.М. Коржнев, були штучно відділені від промислової експлуатації родовищ. За умов «...ринкової економіки вони вважаються першим етапом комерційного освоєння родовищ і витрати на них компенсуються із прибутків від продажу мінеральної сировини» [8, с. 8]. З позицією автора логічно згодитися, оскільки в Україні організаційно й економічно поєднане використання надр для геологорозвідки і видобутку корисних копалин. Так, розвіда-

ні геологічними підприємствами надра ліцензуються Державною геологічною службою України. НАК «Нафтогаз України» здійснює розвідку, видобуток і продаж вуглеводнів споживачам тощо. Крім того, фінансування геологорозвідувальних робіт залежить від комерційної результативності продажу промисловим підприємствам попередньо розвіданих, а потім видобутих корисних копалин. Таким чином, взаємозв'язок згаданих етапів поєданого ресурсного виробництва очевидний, але він не досліджений.

Тому необхідні теоретичні дослідження і певні обґрунтування положень та економічних оцінок аналізованого поєданого виробництва, тобто організованого і не організованого людиною, задоволення його продукцією потреб промисловості, соціальних потреб населення, а також міжнародної економічної і політичної значимості для країни. Такі теоретичні дослідження і обґрунтування логічно об'єднати в нову наукову проблему, яку пропонується назвати створення прикладної теорії надро-розвідувального виробництва як теоретичного розділу економічної геології.

Ця проблема має зв'язок із такими важливими визнаннями науковими дисциплінами:

- економіка геологорозвідувальних робіт;
- економіка мінеральної сировини.

Крім того, проблема, наприклад, інтегрується з проблемами дослідження економіки галузевих знань, інтелектуалізації суспільства та ін. Оскільки «...в сучасному глобалізованому світі домінуватимуть інформаційно-комунікативні технології, засновані на обміні знаннями – як повсякденними, що вимагатимуть постійної ідентифікації і самовизначення кожного народу, так і спеціальними, що визначатимуть прогрес і успіхи в матеріальній культурі і побуті. А сучасні біотехнології, на думку Б. Стерлінга, індустріалізують і нас самих. Причому чим вищим буде рівень інтелектуалізації суспільства кожної країни, тим легше буде зберегти національну ідентичність і розвивати відповідну духовну культуру...» [6, с. 42–43]. Україна має не тільки зберегти національну рівнозначність, а й розвиватися як багата природно-ресурсна держава та створювати відповідний менталітет, тобто менталітет не бідного народу на природні ресурси, які є матеріальною основою його заможного життя.

У числі проблем слід назвати й проблеми економічної залежності переробної промисловості від обсягів і структури економічного відтворення надро-ресурсного потенціалу країни, тобто пошуково-розвідувальних досліджень і робіт, як складових надро-розвідувального виробництва.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В літературних джерелах вживаються поняття виробничої діяльності, натурального, товарного, суспільного, матеріального і нематеріального виробництва і т.д. Суспільне виробництво структурно складається з таких елементів (фаз): власне виробництво, розподіл, обмін, споживання [3, с. 22]. На нашу думку, оскільки споживання розуміється як і виробниче, і як побутове, зміст його фази необхідно уточнити. Виробниче

споживання, по суті, є виробництвом (видобутком) продукції. Домашнє споживання не можна включати у суспільне виробництво. Тому фазу, названу споживанням, необхідно включити зі структури суспільного виробництва. Крім того, фаза розподілу має походження соціалістичної політико-економічної системи. За радянських часів мало місце планове розподілення продукції видобувної та інших галузей промисловості, існували посередницькі державні постачальні організації та інші розподільно-збутові організаційні формування, які й охоплювалися фазою розподілу продукції між її покупцями (виробничими, постачальницькими або оптовими чи роздрібними торговельними суб'єктами господарювання). Фаза розподілу потрібна була й для розподілу дефіциту, державного регулювання цін на продукцію, за іншими, зокрема політичними, мотивами.

Окремо зазначимо, що вже в останні десятиліття існування радянської держави між суб'єктами господарювання встановлювалися прямі економічні зв'язки. Видобута продукція реалізовувалася без допомоги розподільно-збутових державних організацій. Таким чином фаза розподілу з роками звужувалося за видами продукції, обсягами, структурою, значимістю і т.д.

З переходом до ринкової економіки в країні потреб у плануванні геологорозвідувальних робіт, плановому розподілі надрових ресурсів не стало, тому планова система розподілу видобутої продукції перестала існувати. Посередницькі організаційні формування зайняті безпосередньо товарно-грошовим обміном.

Фаза обміну в якійсь мірі охоплює й видозмінені функції розподілу.

Окремо зазначимо, що за умов ринкової економіки постала проблема організації збуту продукції, яка вирішується прямими економічними зв'язками, рекламними заходами і засобами, іншими видами інформування.

Окремо підкреслимо, що не розподілення, а збут продукції для підприємств-виробників став поширеною господарською діяльністю.

Будь-якому виробництву передують придбання виробничих ресурсів для конкретних підприємств.

Тому сучасне суспільне надро-розвідувальне виробництво, поєдане з видобувним, логічно представляти фазами:

- 1) придбання суб'єктами господарювання за потребами виробничих ресурсів від зовнішніх постачальників;
- 2) розвідка надр, видобуток корисних копалин або їх переробка (це власної продукції) за визначеними потребами;
- 3) збутове інформування (орієнтоване на потреби споживачів в геолінформації);
- 4) товарно-грошовий обмін;
- 5) проведення фінансових операцій, у тому числі по оплаті праці найманого персоналу.

Фінансові операції здійснюються з метою забезпечення за потребами ресурсами продовження процесів розвідки родовищ, або видобутку корисних копалин, або їх переробки.

В.Г. Федоренко пише, що «...процес виробництва матеріальних і духовних благ являє собою трудову діяльність людей» [3, с. 22]. Але ж виробництво, як ми вважаємо, з розвитком його автоматизації й інформатизації може здійснюватися й без участі людей, тому і без їхньої праці. Уречевлена (так звана минула праця людей, якою створена техніка) робота техніки не є трудовою діяльністю людей у технологічному процесі розвідки або видобутку корисних копалин.

Товарне виробництво трактується як така організація суспільного господарства, при якій окремі продукти виготовляються відокремленими виробниками і для задоволення суспільних потреб необхідні купівля–продаж цих продуктів, які перетворюються в товар на ринку [5, с. 111]. На нашу думку, на ринку задовольняються потреби конкретних споживачів або сукупні потреби.

Суспільне господарство, суспільне виробництво належать до понять, що мають ряд визначень.

Науковці також вважають, що суспільне виробництво виступає формою природокористування [2, с. 20].

У літературі вживаються поняття природокористування, надкористування, надресурсів, надроресурсного потенціалу, його структури, оцінки, потенціалу сталого розвитку, економічного відтворення корисних копалин і т.п.

Так, О.Л. Кашенко вживає поняття економічного аспекту природокористування як залучення частини сфери природокористування до матеріального виробництва, в процесі якого предмети природи або природні багатства змінюються, зазнають антропогенного впливу [4, с. 82].

Крім поняття предмета природи, вона також вживає поняття даного природою, за яким вона розуміє «...матеріальні природні об'єкти, їх властивості, закони природи тощо, тобто природні блага, багатства» [4, с. 81]. На наш погляд, усі природні об'єкти, в тому числі надрові, є матеріальними.

Але нам не відомі літературні джерела, в яких би досліджувалося поняття надророзвідувального виробництва, як пропонується його називати.

Метою статті є розробка теоретичних положень надророзвідувального виробництва та напрямів його вдосконалення.

Для досягнення визначеної мети нами проаналізовано організовані процеси підготовки і виконання пошуково–розвідувальних досліджень і робіт, а також видобутку корисних копалин за потребами.

Виклад основного матеріалу. Узагальнено у надкористуванні слід виділити такі його напрями:

- 1) створення природного надрового ресурсу в його підземному середовищі;
- 2) економічне відтворення природного ресурсу в середовищі (пошуково–розвідувальні дослідження і роботи);
- 3) промислове вилучення природного ресурсу з середовища для подальшого використання.

Перший напрям охоплює стихійні процеси створення об'єкта користування чи окремого ресурсу виключно природою (автогенезне виробництво), без контролю людини.

Автогенезне виробництво (саморodne) відрізняється від організованого (промислового чи сільськогосподарського) відсутністю праці людини, засобів праці, предмета праці. В ньому з первинною речовиною проходить ресурсотворювальний процес. Для вугілля первинними речовинами були залишки вищих і нижчих наземних рослин, мікроорганізми, мінеральні домішки; для нафти – вуглець, водень, а також кисень сірка, азот тощо. Крім того, треба виділити окремо середовище, в якому проходить, і час, протягом якого проходить цей процес. Для утворення вугілля середовищем були застійні водні середовища, для нафти – осадова оболонка землі.

Другий напрям охоплює організовану господарську діяльність в надрах і на землі зі створеним природою надровим ресурсом з професійною участю людини–фахівця.

Такі види господарської діяльності потребують, як правило, певних затрат, інвестицій, а її результати очікуються у перспективі.

З погляду застосування в цій діяльності ресурсу праці людини пропонується виділити суб'єкта–виробничника, зокрема геолога, який з використанням засобів чи без них приймає участь у ресурсно–дослідному процесі (тобто у процесі, результатом якого є доступ до автогенезного продукту).

Другий напрям охоплює такі види господарської діяльності:

- 1) здійснення пошуку, відбору придатних для подальшого вилучення природних ресурсів (наукові передбачення, геологорозвідка, геодезичні дослідження тощо) для задоволення певних потреб в них;
- 2) вилучення з природного середовища наявних у ньому ресурсів (кам'яного вугілля, нафти);
- 3) первинна доробка ресурсу;
- 4) підготовка інформації (інформаційного ресурсу) про нього для продажу тощо;
- 5) збут інформаційного ресурсу.

Другий напрям потребує і суб'єкта–користувача створених природою ресурсів для господарської діяльності. Суб'єктом–виробничником і суб'єктом–користувачем може бути фізична чи юридична особа.

Другий вид господарських процесів характеризується поєднанням автогенезного виробництва й організованого природно–ресурсного виробництва. Для порівняння також зазначимо, що організоване промислове чи сільськогосподарське виробництво орієнтується на ринок (на споживача). У другому аспекті виробничий процес здійснюється з орієнтацією на відтворення природних ресурсів, збереження довкілля тощо. Якщо брати аспект створення об'єкта користування або, якщо розглянути вужче, конкретного ресурсу, слід врахувати, що в цьому виробництві може брати участь людина як контролер, охоронець і т.п. (людина–фахівець, державний інспектор тощо).

Процес розвідки родовищ корисних копалин слід розуміти як своєрідний процес виробництва для геологічних підприємств (залежний або частково незалежний від затрат праці фахівців).

Але треба визначити, що в цьому процесі є традиційними, за економічною теорією предметами праці, засобами праці.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Надра, треба розуміти, – це середовище, де є ресурсні об'єкти, де працює людина, коли досліджує стан цих об'єктів. Корисні копалини як ресурсні об'єкти створені без участі людини в підземному середовищі. Людині тільки треба вивчити родовища, що вона може зробити вручну чи за допомогою техніки. При ручному втручанні в надра немає і перетворення предмета праці, і застосування засобів праці, а є процес дослідження продукту самородного – «автогенезного виробництва».

Якщо розглядати аспект геологорозвідки або вилучення, слід виділяти такі природні складові, що забезпечують цей процес:

- ресурс природний – об'єкт вилучення (наприклад, нафта, вугілля, вода мінеральна);
- середовище природне, де розміщуються природні ресурси взагалі, у тому числі надра;
- ресурсні об'єкти, тобто частина середовища, де здійснюється безпосереднє використання (відбір, збір, видобуток) ресурсу (свердловина, шахта);
- ресурсносії (поклади вугілля); в окремих випадках ресурсні об'єкти можуть бути одночасно ресурсносіями (це стосується сонячної енергії, вітру);
- процес відокремлення ресурсу від ресурсносія (видобуток нафти, газу, забір води);
- тара (різних форм, призначення) тощо.

Крім того, необхідно визначати надрокористувача (фізичну чи юридичну особу), його економічне середовище (банки, контрагенти, держава).

Процес вилучення слід розглядати як організований людиною виробничий процес, що здійснюється за потребами у межах ресурсного об'єкта. У процесі вилучення природного ресурсу поряд з ручною працею людини можуть застосовуватися засоби виробництва (техніка, нетехнічні засоби, названі нами процесори). У перспективі, на наш погляд, процес вилучення може здійснюватися тільки технічними засобами, без застосування ручної праці людини.

У цьому процесі немає предмета праці людини як речовини, що нею перетворюється в якісно нову, змінює структуру, форму

тощо. Нафта чи природний газ підняті на поверхню залишаються першорідними. Забрана з надр у виробництво вода залишається нею і т.д. У таких виробничих процесах (видобуток вугілля) операції з ресурсами пропонується називати роботою з ними.

Отже, при проведенні пошуково–розвідувальних досліджень і робіт виробничі процеси являють собою не перетворення ресурсу в готову продукцію, а дослідження, можливо з вилученням, ресурсу на предмет подальшого його використання у промислових перетворювальних процесах (плавильних печач, нафтопереробних заводах) або для кінцевого споживання (природного газу, вугілля у домашніх господарствах). Ці процеси проходять з продуктом попереднього «виробництва», незалежного від людини, без її праці, причому й без засобів праці, а не з перетворюваним людиною предметом праці.

Вагонетки, в які закладають видобуте вугілля, тара, в яку збираються зразки корисних копалин, не є засобом праці, а місткість, куди вкладаються продукти специфічного виробництва.

Дослідження родовищ може здійснюватися певними методами без втручання людини в надра взагалі (космічні знімки).

Таким чином, ще раз узагальнено відзначимо, що в окреслених природних середовищах поточний процес перетворення речовин відсутній. Процеси створення ресурсів природою слід називати самородними (автогенезними), а створені природні ресурси – також самородними. Автогенезне виробництво надрових ресурсів слід уважати таким, що не має предмета праці. В цьому виробництві є природне середовище (надра, поверхня землі, ґрунти, водні обсяги), ресурсні об'єкти (шахта, свердловина), ресурсносії (поклад вуглеводнів), ресурс – готовий продукт (нафта, кам'яне вугілля) «виробництва» природи (утворювальні процеси здійснюються самодіючим способом). У сучасних умовах для людини природне середовище слугує конкретним об'єктом ручної чи технізованої праці, або у перспективі виключного застосування техніки.

Самородні виробництва слід поділити на види: самоутворення (нафти, газу), самоперетворення (окислення), самоочищення.

		Процесори	Процесори			
Природне середовище	Користувач природного ресурсу	Вилучення ресурсу з природного середовища	Підготовка ресурсу для використання	Транспортування	Ринок	Споживач
		Грошові кошти	Інформаційне супроводження		Грошові кошти	

Рисунок 1. Схема організованого дослідження природних ресурсів

		Процесори	Процесори			Процесори		
Природне середовище	Власник	Підготовка до виробничого процесу	Виробничі процеси у природному середовищі	Самородні процеси	...	Вилучення ресурсу від природного середовища	Природокористувач	Споживач
		Грошові кошти	Грошові кошти		Інформаційне супроводження		Грошові кошти	

Рисунок 2. Схема організованого відтворення природних ресурсів

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Створені природою, з участю чи без участі людини, ресурси організовано вилучаються для подальшого використання в галузях економіки або побутового застосування.

Схематично організоване дослідження надр для подальшого економічного використання природних ресурсів показано на рис. 1.

Поряд із самородними виробництвом природні ресурси створюються організовано, на промисловій основі за участю праці людини (безпосередньо чи з застосуванням відповідних засобів). До такого виробництва слід відносити, наприклад, очищення води від шкідливих домішок для питних потреб людини, відновлення природного ландшафту територій.

Схематично процеси організованого відтворення природних ресурсів для подальшого економічного їх використання показані на рис. 2.

Для порівняння складових автогенезного «природно-ресурсного виробництва» і організованого людиною виробництва зазначимо, що в умовах другого може застосовуватися поняття предмета праці. Так, наприклад, у процесі вивчення мінеральної сировини вона дійсно є предметом праці.

Тобто є ресурс, який в результаті праці людини перетворюється в продукт для подальшого за потребами виробничого чи домашнього споживання.

Виробничому чи домашньому споживанню ресурсу передує його переміщення до суб'єкта споживання (виробничого підприємства, помешкань).

У відповідно до теоретичних положень прийнято трактувати, як уже узагальнено згадувалося, що перевезення транспортом надрових ресурсів (нафти, вугілля, води, породи) – це виробничий процес, що у ньому є предмет праці (треба розуміти природні ресурси). Але ж знову ж таки ресурс праці водія вантажного спеціалізованого автомобіля, що перевозить нафту, використовується для управління технічним засобом. А технічні засоби згідно з класичною економічною теорією – це засоби праці. Хоча відмітимо, що доцільна діяльність названих фахівців направлена не на завантажені без них природні ресурси (вантажі, які традиційно треба було б назвати предметами праці) з метою їх перетворення, пристосування і т.п., а на управління технічним засобом. Технічний засіб здійснює переміщення (ресурсів і сам переміщується) в часі й просторі.

Стосовно танкера та йому подібних рухливих і стаціонарних побудов зауважимо, що вони як надто складні мегаконструкції нами віднесені до ергатичних систем. На них колективи працівників (команди) здійснюють операції, а то й і процеси від ручних до автоматичних, з засобами і без засобів, виробничі, невиробничі, основні й допоміжні. Ресурс праці людей застосовується до надрового продукту, до управління побудовою, до обслуговування її технічної системи, у спеціфічних виробництвах і т.д.

У виробничих ситуаціях з переміщення природних ресурсів слід вважати, що технічний транспортний засіб – це виробничий об'єкт для праці людини чи колективу або й для

розміщення іншого технічного засобу, наприклад, автокрана. У виробничому процесі з надровими ресурсами транспортні засоби, як інші технічні засоби, потребують управління з боку людини. Але результатом такого управління є не речовий продукт, а керована робота техніки, яка виконує певні операції з продуктом природи.

А такий виробничий процес, як транспортування газу чи нафти по магістральних трубопроводах, також проходить без прикладання ресурсу праці людини, причому навіть на дуже великих відстанях. Такі дистанції органами праці людини чи групи людей охопити не можливо. Контроль процесу здійснюється розосередженими контрольно-вимірювальними приладами. Участь людей зводиться до спостереження на різних дистанціях за показниками цих приладів. На наш погляд, згадана сировина, як об'єкт виробничого процесу, не є предметом праці людини. Дії людини з предметом праці, так необхідно б було назвати природний газ і нафту, відсутні. В цьому процесі немає перетворення природної сировини. Продуктом такого виробничого процесу є не новий продукт, а переміщення (що також є виробничим процесом) у часі та просторі не змінюваного за станом й обсягом ресурсу, тобто ресурсу для його подальшого використання за призначенням у виробництві чи побуті людей. До речі, такий своєрідний вид виробничого процесу – передачу ресурсу на відстані – пропонується називати роботою з ресурсами. Зауважимо, що за людиною залишається функція управління у комплексі процесом трубопровідного транспортування ресурсу.

Отже, на наш погляд, технологічними особливостями надророзвідувального виробництва є:

- наявність таких його атрибутів, як середовище, у якому природа за властивими їй законами створює мінеральні ресурси (необроблені);
- довгі періоди створення ресурсу (для конкретних ресурсів їм властиві);
- здебільшого відсутність предмета праці;
- здебільшого може здійснюватися без участі праці людини;
- доступність підземного простору для виконання пошуково-розвідувальних робіт.

Окремо відмітимо, що слід відрізнити поняття активного виробничого використання надрових ресурсів (традиційна геологорозвідка), тобто з застосуванням засобів виробництва, ресурсу праці людей тощо, і пасивного використання земельних площ (під будівлі, споруди, для прокладки доріг тощо), тобто без застосування засобів виробництва, праці людей. У першому випадку має місце підприємницьке використання надрових ресурсів. Тому його, зокрема, необхідно відповідно й оподатковувати, з врахуванням результатів підприємництва. У другому випадку має здійснюватися чинне рентне оподаткування.

Виробничі процеси по промислового вилученню із природного середовища автогенезних ресурсів пропонується поділити на види:

- 1) створення матеріально-технологічної бази;
- 2) вилучення мінеральних ресурсів (видобуток корисних копалин);
- 3) використання водних ресурсів, вітру як силового засобу (для потреб силової і освітлюваної енергетики);
- 4) використання водного чи повітряного басейну як сервісу (для потреб розвідки);
- 5) вилучення ресурсів (для виробничих потреб, безповоротне промислове використання водних ресурсів);
- 6) використання природних сил, полів (магнітних, гравітаційних).

Виробничі процеси по перетворенню надрових ресурсів поділяємо на такі:

- 1) перетворення речового ресурсу в інший речовий ресурс (вугілля у брикети, нафти у бензин);
  - 2) перетворення речового ресурсу в енергію (вугілля у тепло);
  - 3) перетворення одного виду енергії в інший (енергії вітру у механічну силу привода, енергії сонця в електричну) тощо.
- Крім того, ми вважаємо, що до виробничих процесів з надровими ресурсами слід відносити:
- проектно-пошукові роботи;
  - геологорозвідувальні роботи;
  - бурильні роботи;
  - надання супутніх послуг;
  - передача ресурсу у просторі й часі (з глибин землі, на відстань);
  - виконання допоміжних фізичних робіт (вантажно-розвантажувальні роботи); та інші.

Висновки

Отже, надроресурсне виробництво як широке поняття слід розуміти як автогенезне (стихийне) чи організоване створення надрових ресурсів і організоване доведення їх до користувача.

Надророзвідувальне виробництво – господарська діяльність по геологічному вивченню надр.

Поряд із ним товарне виробництво необхідно розглядати як перетворення природних ресурсів (операційних предметів) у готову продукцію, переміщення її у просторі й часі, а також надання послуг по її використанню.

Бухгалтерський облік затрат на виробництво ведеться по рахунках класу 8 «Витрати за елементами». Витрати, що включаються до собівартості, групуються за такими елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати, інші затрати. Таке групування не враховує природу використовуваних ресурсів. Елементи «інші операційні витрати», «інші витрати» однозначно не регламентовані. Тому необхідно деталізувати облік витрат.

Крім того, на наш погляд, слід окремо групувати витрати по грошових зобов'язаннях перед державою, а також до собівартості включати витрати на техніко-технологічні новації

з тим, щоб у підприємств формувався власний фонд грошових ресурсів на інноваційну діяльність.

Отже, за елементами затрати на надророзвідувальне виробництво пропонується обліковувати за такими групами (відповідно й за рахунками бухгалтерського обліку):

- витрати на природні сировинно-матеріальні ресурси (операційні);
- витрати на штучні сировинно-матеріальні ресурси (операційні);
- витрати на технічні ресурси;
- витрати на оплату праці;
- витрати на інформаційні ресурси;
- витрати на енергію;
- витрати по грошових зобов'язаннях перед державою;
- витрати по грошових зобов'язаннях перед цільовими фондами;
- витрати на техніко-технологічні новації;
- інші операційні витрати.

Тому відповідно доцільно переглянути й структуру калькуляції, а також інші статті обліку, зокрема класу 2 «Запаси» (в тому числі їхні види) поточних зобов'язань, їхнє забезпечення, капіталу.

Економічна теорія розглядає організоване людиною виробництво у категоріях капіталу. Тому, на наш погляд, відповідно тлумачення цієї категорії слід би також розвивати з урахуванням нових поглядів на сутність, особливості трансформації положень суспільного виробництва. Окремо слід зазначити необхідність вдосконалення обліку капіталу, з урахуванням розробок сучасного понятійного апарату щодо цієї категорії.

Викладені теоретичні положення, що стосуються надророзвідувального виробництва, необхідно включити в теоретичний розділ економічної геології.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Велес, 2006. – 48 с. (із змінами).
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
3. Федоренко В.Г., Ніколенко Ю.М., Діденко О.М. та ін. Основи економічної теорії: Підручник / За науковою ред. проф. Федоренка В.Г. – К.: Алеута, 2005. – 511 с.
4. Кашенко О.Л. Фінанси природокористування. – Суми: Видавництво «Університетська книга», 1999. – 421 с.
5. Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. – К.: О-во «Знання», КОО, 2000. – 607 с.
6. Геець В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
7. Статистичний щорічник України за 2005 рік: Держкомстат України. – К.: Консультант, 2006. – 575 с.
8. Основи економічної геології: Навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. навч. закл. освіти / М.М. Коржнев, В.А. Михайлов, В.С. Міщенко та ін. – К.: Логос, 2006. – 223 с.: іл. – Бібліогр: С. 218–222.